

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Екатерина Михайлова, Нов български университет,
департамент „Право“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.6. Право

Научна специалност: 05.05.02. История на българската държава и
право

С кандидат

АЛЕКСАНДРА ЕВГЕНИЕВА АЙТОВА

Дисертационен труд

„ОСНОВНИ ПРАВА И СВОБОДИ НА ГРАЖДАНИТЕ СПОРЕД
ТЪРНОВСКАТА КОНСТИТУЦИЯ
(1879–1912)“

Общи данни по процедурата

Представена е дисертация с общ обем от 276 страници, които обхващат въведение, изложение обособен в 4 глави, заключение и библиография. Направени са 881 бележки под линия. Библиографията съдържа заглавия, от които 190 монографии и статии на кирилица, 44 статии и монографии на латиница, 18 интернет източника на кирилица и латиница, 113 документални източници като стенографски дневници и периодичен печат; 42 нормативни акта и др.

Цялостното оформление на работата, включително съдържанието, бележките под линия, цитиранията, списък на използваната литература, отговарят на утвърдените академични стандарти.

Дисертационният труд напълно отговаря на нормативните изисквания за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, тъй като показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания

и способност за самостоятелно научно изследване; съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос.

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Избраната тема – основните права и свободи на гражданите според Търновската конституция (1879–1912) – е значима от изследователска гледна точка.

Значима е тъй като чрез основните права и свободи на гражданите в Търновската конституция се поставя основата в България за създаването на демократична правова държава. По въпроса за основните права и свободи на гражданите, съгласно първия ни основен закон, са работили видни наши конституционалисти, като са ги разглеждали от теоретико-правна гледна точка. В изследването са отбелязани съществуващите спорове относно разделянето на видовете основни права и свободи. Изследването е с претенцията за първото към момента пълно и самостоятелно изследване, посветено на основните права и свободи на гражданите според Търновската конституция, както и приетото въз основа на тях законодателство. Дисертацията използва и български превод на преките източници на Търновската конституция – Румънската конституция и Сръбския органически устав, като разглежда уредбата на основните права в тях.

За да извърши изследването си докторантът е приложил от една страна териториален критерий, като са разгледани правата и свободите на гражданите в Княжество България до 1885 г. и съединената България от 1885 до 1912 г., без тези в Източна Румелия. Така също изследването е фокусирано и времево – разгледан е периода от 1879 г. – приемането на Търновската конституция, до 1912 г. – влизането на България в Балканската война. Анализът е фокусиран върху квалификациите, разбиранията и понятията от гледна точка на времето, в което са създадени.

Основните права и свободи са теоретичното разгледани като такива, каквито са били познати и изучавани от изследователите, съвременници на събитията и процесите от онова време в рамките на разглеждания период. Основният критерий, според който е разгледана материята за фундаменталните права на гражданите, е принципът *tempus regit actum*. Изложени са тезите на различни български и чуждестранни автори за класификацията на основните права.

Направеното правно-историческо изследване обхваща постановка на въпроса и изясняване на разбирането за основните права и свободи от древността до времето, което се разглежда. Основните права и свободи са разгледани теоретично и в юридическото си изражение в рамките на разглеждания период. Освен това предмет е и практическото приложение на материята за основните права и свободи на гражданите, като са съпоставени предвидените в Търновската конституция основни права и свободи и регулирането им от законовите нормативни актове, издадени в България след приемането на основния закон, както и приложението им.

Изследването предлага примерна класификация на основните права и свободи според Търновската конституция, като осланяйки се на чл. 60 от Конституцията, дисертацията оперира с двата основни вида фундаментални права, присъщи за онова време – ***граждански и политически права и свободи***.

Към **политическите** права и свободи на гражданите са отнесени активното и пасивно избирателни права, с обосновката, че те следва да се приемат като политически права, тъй като са насочени изключително към държавното управление. Правото на сдружаване е определено от автора като хибрид. Аргументите й са, че то може да се разглежда двойко – и като гражданско обществено право по отношение на създаването на сдружения със стопанска и нестопанска цел, и като политическо право по отношение на създаването на политически партии.

Гражданските права и свободи са разгледани в две отделни глави на дисертационния труд. Като *лични граждански права* са определени правото на собственост и неприкосновеността на личността, на жилищата, на кореспонденцията. В отделна глава предмет на изследване са *обществените граждански права и свободи* - свобода на вероизповедание, право на образование, свобода на печата, право на събрания и подаване на прошения.

При разглеждането на всяко едно от изследваните права докторантът е подходил по следния систематичен ред – първо е разгледала и анализирала дискусиите в Учредителното събрание, а след това аргументите, които са надделяли за приемането или не на определена конституционна конструкция. Следва представяне на създаването и развитието на законодателството във връзка със съответното право. Заслужава да се отбележи, че Александра Айтова не се е спряла до изясняването и посочването само на законодателните решения, но е и отделила съществено място за тяхното реално проявление със съответните позитиви

и негативи, които те са произвели. Използван и представен е богат материал за развитието на политическите свободи, собствеността, сдружаването, образованието. Авторът не си е спестил даването на лична оценка за определени закони и явления, което следва да бъде приветствано, независимо, че не всички от тях споделям изцяло.

Равенството на половете е въпрос, който докторантът проследява като проявление или ограничение. Мястото на жената, нейните права, както политически, така и граждански, безспорно представляват интерес за Александра Айтова и тя е отделила на тях подобаващо се място.

Съответствие между избраната методология и поставените цели и задача

Изследването, с оглед материята, която разглежда, си служи съвсем естествено с интердисциплинарни методи. Използвани са историческият метод, сравнително - правният метод, диалектическият метод, статистическият метод. Разнообразието на използваните методи води и до плътност на дисертацията, в която теоретичните постановки са подплатени с история и статистика. Докторантът е подготвил работа, която съответства на познанията в областта на история на правото. Поради не много големия научен интерес в последните години в тази област, бих желала да отбележа, че използването на историческия метод, в комбинация със сравнително-правния и статистическия, водят според мен до създаването на едно полезно, а и много по интересно, изследване на всяка една тема.

Оценка на дисертационния труд и неговите приноси

Приемам напълно посочените от докторанта в автореферата научни приноси на дисертационния труд, като отбелязвам следните:

- ✓ Цялостно правно изследване на материята за основните права и свободи на гражданите според Търновската конституция;
- ✓ Развитие на материята за основните права и свободи на гражданите в законодателството и практическото им проявление;
- ✓ Анализ на основните права и свободи според Органическите устави на Дунавските княжества;
- ✓ Самостоятелна класификация на основните права и свободи на гражданите.
- ✓

Лична оценка на кандидата и препоръки

Познавам докторанта Александра Айтова в последните четири години, посредством участието ѝ в научни конференции, както и чрез публикации в научни сборници. Темите, които тя е избирала за участие, са основно в сферата на основните права и свободи според Търновската конституция и техните законови измерения. Впечатленията ми са, че тя е един организиран и работлив млад човек с амбиции за развитие както на себе си, така и на правната наука в областта на историята на държавата и правото.

Препоръките, които бих направила са да продължи научните си интереси в областта на правото и след съответната обработка на дисертационният труд да го подготви за публикация. Бих препоръчала да направи приложение на многократно посочените в дисертацията българските преводи на Органическите устави на Дунавските княжества.

Публикации и участия в научни форуми

Приложените **тринадесет публикации** са показателни не само за дългогодишния изследователски интерес на Александра Айтова по темата, но също така и за зрелостта и премислеността на предлагания за защита дисертационен труд. Публикациите показват трайният и задълбочен интерес на автора към проблемите на основните права и свободи.

Александра Айтова също така е участвала в четиринадесет научни конференции, в които е изнесла доклади, по теми, основно свързани с основните права и свободи според Търновската конституция.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид качество на изследователската работа по дисертационния труд, обобщената оценка на постигнатите резултати, безспорната оригиналност на основните изводи и научните приноси направени в представения труд напълно убедено предлагам на Научното жури да присъди на **АЛЕКСАНДРА ЕВГЕНИЕВА АЙТОВА** образователната и научна степен “ДОКТОР”.

София

проф. д-р Екатерина Михайлова